

CARTEA, UN LUCRU SCUMP

Vlad POHILĂ

Cînd vorbim ori scriem de carte, evocăm, în primul rînd, „vrezul de lumină” pe care îl emană, mai simplu spus – punem în evidență, primordial, virtuțile ei intrinseci de lucrare cu caracter informativ / cognitiv, estetic sau documentar, instructiv și educativ, tăria (și trăinicia) mesajului transmis de autor, originalitatea discursului scriitoricesc și multe altele asemenea. Se mai pun în evidență și prezentarea artistică, aspectul grafic, execuția poligrafică, unii parametri tehnici: format, volum, mărimea corpului de literă. Mai rar însă, se fac referințe la costul cărții, la prețul ei, adică la cît de scumpă este o tipăritură. Aceasta, din motivul că în genere s-a considerat și se consideră un *mauvais ton*, o manifestare a lipsei de bună-creștere a te referi (și cu ațit mai mult – a insista, a pune accentul!) la expresia valorică, financiară, a cărții. Credem că modul acesta de abordare a lucrurilor conține și o marjă de eroare. Paul Valéry, o fire eminentemente poetică, ce nu poate fi suspectată de pragmatism, afirma următoarele: „*Cărțile au aceiași dușmani ca și oamenii: focul, umiditatea, animalele, timpul și... propriul lor conținut*”. E de mirare că în această listă – destul de cuprinzătoare – de inamici ai omului, respectiv, ai cărții, faimosul poet și estetician francez nu a pus și... scumpetea, scumpătatea. Căci, orice s-ar spune, cartea este unul dintre lucrurile cele mai scumpe în existența omului. Viața noastră, în linii mari, pendulează între scump și ieftin, între accesibil și inaccesibil – ca preț.

Este adevărat – și despre aceasta am mai scris, limpezind, se pare, apele – cartea, fiind mai presus de toate o lucrare a spiritului uman, nu poate fi pusă în același rînd cu orice produs material. În temeii, atunci cînd se vorbește despre faptul că *o carte este scumpă*, trebuie întrevăzut în această constatare mai multe fațete. Căci există cărți scumpe *ex-office*, ca de la sine, bunăoară, grație vechimii lor. Pentru Europa, în respectiva categorie se înscriu *incunabulele* – orice exemplar dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului. Ironia sorții a făcut ca Martin Luther să tipărească la Mainz, Germania, prima sa carte, *Biblia*, în limba latină, în 1453 – anul căderii Constantinopolului, a citadelei creștinismului, sub loviturile iataganelor turcești. În 2008, la 555 de ani de la acest eveniment epocal, incunabulele au fost evocate într-o lumină parcă nouă, punîndu-se în evidență și valoarea lor strict materială. Lucru absolut firesc, pentru că de un secol și mai bine, cărțile (inclusiv manuscrisele de autor, corespondența personală sau chiar cărți cu dedicații ale unor celebrități literare, artistice, științifice, politice etc.) formează o piață a lor, care, în unele cazuri, face o concurență serioasă licitațiilor de obiecte de anticariat, de tablouri sau sculpturi, astea din urmă avînd o tradiție mai veche și o popularitate mai mare. Pentru spațiul cultural românesc, epoca incunabulelor – simbolic, metaforic vorbind –, se extinde cu mult după anul 1500, care e un reper cronologic mai mult vest-european. Carte veche și rară românească este considerată în genere cea de pînă la anul 1830, luîndu-se, probabil, ca limită cronologică anul impus de Ioan Bianu și Nerva Hodoș, în opera lor fundamentală *Bibliografia veche românească. 1508-1830*. Și cum pînă la acest an în bibliografia noastră a prevalat, numeric, cartea religioasă, este firesc să fie evocate la noi mai ales vechile tipărituri bisericești, cu un rol greu de estimat în viața cotidiană și culturală a poporului.

Întîmplarea a făcut ca tot 2008 să fie anul unui număr impresionant de aniversări bibliofile, în majoritate, vechi cărți cu conținut religios sau tipărite cu concursul unor clerici de seamă, fețe bisericești cu contribuții deosebit de mari în evoluția culturii naționale. Se știe că Patriarhia Română a declarat 2008 **An al Sfintei Scripturi și al Sfintei Liturghii**. Motive pentru această consacrare au fost multiple, căci o impresionantă listă de aniversări bibliofile bisericești s-au acumulat în anul curent. Despre o parte din ele am scris deja în revista noastră (vezi editorialul *Sîntem o parte a Galaxiei Gutenberg*, vol. 26, nr. 2/2008, p. 5-7), și totuși, vom evoca unele și în rîndurile ce urmează. Astfel, cu cinci secole în urmă, în anul 1508, călugărul Macarie, un sîrb românizat, scoate de sub tipar la mănăstirea Dealu de lîngă Tîrgoviște un *Liturghier*, acesta fiind prima carte tipărită în Țara Românească și în genere în spațiul cultural românesc. Lucrarea era în *slava veche* (numită și *bisericească* sau pur și simplu *slavonă*) – limba de cult de atunci la noi, ca și la alte popoare din Balcani (cu excepția grecilor), în Moravia și în Rusia. Era un absurd tribut plătit tradiției, limba slavonă nemaifiind înțeleasă de popoarele slave moderne (bulgari, sîrbi, cehi, slovaci, ruteni / ucraineni, ruși, bieloruși), darămite de români. Or, tradiția nu putea fi nicicum încălcată: orice încercare de lămurire a textelor sacre se considera o erezie, o lucrare împotriva Bisericii, a celor sfinte. Și cine știe cît mai dura această practică nefastă, prin care se stăvilea dezvoltarea limbilor naționale, dacă nu veneau niște curajoși și înțelepți cărturari și teologi precum Coresi, Varlaam, Dosoftei ș.a., care au rupt lanțurile grele ale dependenței de orgoliile unor promotori ai unei limbi moarte și care măcar calitatea de limbă sfîntă nu primise la vreun sinod al clericilor ortodocși (spre deosebire de ebraică, greacă și latină, care fuseseră consacrate ca limbi sacre ale creștinismului). A propos, în 2008 s-au împlinit 365 de ani de la apariția *Cazaniei* lui Varlaam (1643), avînd ca subtitlu *Carte românească de învățătură*, și 335 de ani de la tipărirea *Psalterii în versuri* a lui

Dosoftei. Au fost două mari evenimente nu numai sau nu atât editoriale, cât mai ales bisericesti, plus – culturale, spirituale, definitive pentru poporul nostru. Între ele se situează apariția unei prime versiuni complete, riguros concepută și realizată a Noului Testament, în limba română, cunoscut în istoria noastră ca *Noul Testament de la Bălgrad*, astfel numindu-se pe atunci Alba Iulia. Un eveniment de vîrf în viața spirituală a românilor l-a constituit tipărirea textului integral al Sfintei Scripturi în românește, eveniment ce s-a produs, simbolic, la București, cu 320 de ani în urmă, așadar, în 1688. Pentru a se înțelege mai bine importanța acestei apariții editoriale, vom aminti că traducerea textului complet al *Bibliei* se consideră un fel de certificat de naștere sau poate chiar un act de identitate al unei limbi. La Sibiu, cu 150 de ani în urmă, vede lumina tiparului o altă versiune a Sfintei Scripturi. Faimosul teolog, cărturar și patriot Andrei Șaguna realizează această traducere deja în grafie latină. Peste ani, mai exact în 1938 – cu exact șapte decenii în urmă – , este tipărită încă o versiune în română a *Bibliei* – cea efectuată de părintele scriitor Gala Galaction, secundat de teologul Vasile Radu, ediția fiind îngrijită de acad. Al. Rosetti. În acea perioadă G. Galaction activa ca profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, pentru care fapt această versiune e cunoscută ca *Biblia de la Chișinău*.

Tipărirea enumerată mai sus sînt niște cărți scumpe prin sine: prin vechimea lor, prin mesajul pe care-l conțin, prin destinația ce o au. În genere, valoarea lor nominală, în bani, este greu estimabilă, aceasta fiind diferită de la an la an, de la țară la țară, de la o licitație la alta. Anumite volume nici măcar nu au un preț comercial exact, ele fiind exemplare de patrimoniu, nevandabile, aparținînd unor instituții specializate precum Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Națională a României, Biblioteca Patriarhiei Române, Biblioteca Națională a R. Moldova, Biblioteca Științifică a AȘM etc. Astfel, avem a face cu o categorie mai puțin obișnuită, specifică, de cărți scumpe. Ceea ce nu înseamnă că ar fi și unica: potrivit unor clasamente neoficiale, ar exista vreo șapte-opt, poate chiar 10-15 categorii de cărți, dacă e să luăm ca bază valoarea lor nominală, expresia lor materială sau bănească: *cărți vechi; cărți rare; ediții unicate; ediții cenzurate, ediții autografe, tipăriri nefinisate, ediții duble* etc. În sec. XX în această listă s-au înscris, cu mult succes, de altfel, și cărțile cu autografe ale autorului sau cu dedicații de la personalități marcante ale epocii, precum și manuscrisele de autor.

Este curios că nimeni nu pune la îndoială expresia materială, bănească – foarte mare, uneori greu accesibilă chiar și instituțiilor de stat, din țări în care asemenea instituții (biblioteci naționale și științifice, arhive specializate, societăți academice, muzee literare etc.) sînt generos finanțate. În fond, abordarea în cauză nu e atât curioasă, cât mai curînd una realistă: omul de rînd, chiar și cel mai inveterat bibliofil, se orientează spre valori bibliofile mai „norocoase”, mai modeste ca preț, mulțumindu-se cu faptul că are șansa de a admira sau a consulta asemenea tipăriri scumpe la o bibliotecă publică. Cum vedem, pînă la urmă, tot biblioteca este acel loc al realizării dorințelor, intereselor, necesităților celor mulți. Nu mai vorbim de axioma că această categorie de cărți scumpe (și vechi, rare, deosebit de valoroase etc.), în virtutea unei serii de circumstanțe, este solicitată în genere de un număr relativ restrîns de utilizatori. Alta e situația cu unele cărți contemporane cu noi, inclusiv din cele care apar *acum*, ieri, azi sau mîine, și de care au nevoie numeroși potențiali utilizatori. Astăzi cartea e o marfă tot mai scumpă, tot mai greu accesibilă – ca preț – oamenilor de rînd, iar acești oameni, conform statisticilor, ar alcătui majoritatea absolută (de la 80 la 90-95 la sută) în statele din lumea a treia, sau în curs de dezvoltare, între care se regăsește și Republica Moldova. Liceenii, studenții, profesorii din școli și licee, tinerii specialiști, dar și unii specialiști cu vechime, foarte des se află în imposibilitate de a procura o carte nouă, de care au stringentă nevoie – pentru studii, pentru afirmare profesională, pentru informare și cultură generală, ca să nu mai vorbim de nevoia de recreere, de delectare prin carte și lectură. Intrați în orice librărie de la Chișinău sau din orașele noastre provinciale și veți vedea mulțime de vizitatori, și foarte puțini cumpărători. Veți surprinde numeroase chipuri decepționate, mîhnite, revoltate... Mulți dintre aceștia, de la librărie țin drumul spre bibliotecă – și din nou compare biblioteca drept instituție salvatoare, consolatoare... Mai există oare persoane – sus-puse, ori mai jos situate – care ar pune la îndoială necesitatea stringentă, chiar obligativitatea existenței, funcționării bibliotecilor în comunitate? Căci, omul interesat, chiar dacă nu găsește cartea necesară la biblioteca din apropiere, merge la alta, fie ea situată și mai departe. Dacă aici nu sînt exemplare suficiente, își face, în ultimă instanță, o variantă xerox sau xerocopiază paginile care-i trebuie neapărat. Să te mai îndoiești de sinceritatea celor care exclamă, adeseori: „*Doamne, ce bine e că există biblioteca!...*”

Însă mulți dintre cei care ies indispuși din librării, nu iau drumul bibliotecii, ci se îndreaptă spre baruri, crîșme, în cel mai bun caz – spre discoteci... Și din acest motiv, subiectul privind prețurile cărților – ale cărților de azi, ale tipăririlor de lîngă noi – merită a fi continuat. Nu a spus așa, în dorul lelii, marele înțelept francez Michel de Montaigne că: „*E mai ușor să vindecîi sărăcia în bunuri; sărăcia duhului e cu mult mai greu de tămăduit*”. Și dacă „vindecarea” sărăciei materiale a

cetățenilor e o prerogativă, o obligație a statului, apoi unul dintre scopurile pe care și le propun bibliotecile este de a contribui la „tămăduirea duhului” celor care aspiră să obțină acest complicat tratament. Promitem să reluăm subiectul în cauză, însă deja în numărul viitor al revistei noastre. Până atunci, **Crăciun fericit și La mulți ani cu sănătate și noi împliniri, dragi prieteni.**